

ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В РАЗВИТИИ ОБСЛУЖИВАЮЩЕЙ КООПЕРАЦИИ КРЕСТЬЯНСКИХ ХОЗЯЙСТВ

Аннотация. Рассмотрен опыт зарубежных стран в ведении сельскохозяйственной обслуживающей кооперации крестьянских хозяйств и направления ее государственной поддержки. Освещены роль и место сельскохозяйственной обслуживающей кооперации крестьянских хозяйств в развитии сельских территорий Украины.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, крестьянские хозяйства, государственная поддержка, семейные фермерские хозяйства, сельская территория, перспективы развития.

THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE DEVELOPMENT OF SERVICE COOPERATIVES FARMS

Summary. The article considers experience of foreign countries in the conduct of agricultural service cooperatives of farms and directions of state support. The role and place of agricultural service cooperatives of peasant farms in the development of rural territories of Ukraine.

Key words: cooperation, agricultural cooperatives, peasant farming, state support, family farming, rural area, development prospects.

УДК 336.719:330.131.7:341.24

Коваленко В. В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

Піддубна В. Г.

*аспірантка кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

Kovalenko V. V.

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Banking
Odessa National Economic University*

Piddubna V. G.

*Graduate student of the Department of Banking
Odessa National Economic University*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РИЗИКУ БАНКІВ У СВІТЛІ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ З ПИТАНЬ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Анотація. У статті розглянуто науково-методичні підходи до ідентифікації та оцінювання інноваційного ризику у діяльності вітчизняних банків, що зумовлено нестабільністю розвитку фінансового ринку та посиленням наростаючого негативного впливу системного ризику. Авторами статті запропоновано 12 регістрів банківських ризиків. Під час дослідження сутності банківських ризиків було встановлено, що найбільш вагомим, який віддзеркалює причини виникнення інноваційного ризику, є операційний.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційний ризик, ризик-менеджмент, операційний ризик, капітал банку, бізнес-процеси, міжнародні стандарти.

Вступ та постановка проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної банківської системи характеризується високим ступенем насиченості різноманітними банківськими продуктами і послугами та, як наслідок, зростаючою конкуренцією між банками. За таких обставин конкурентні переваги отримують ті банки, які спроможні розробити та запровадити новітні технології, удосконалити продуктовий ряд, розробляти альтернативні канали обслуговування клієнтів. У зв'язку із значенням доцільним є визначення чинників, що можуть спричинити негативний вплив на результат від запровадження інновацій, тобто чинники ризику банківських інновацій.

Національний банк України як центральний орган державного управління банківською системою здійснює регулювання і нагляд за діяльністю вітчизняних банків і визначає банківський ризик як імовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та (або) надходження банку [1]. Відповідно до Методичних вказівок з інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджених постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104, з метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний, ризик ліквідності, ризик зміни процентної ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-

технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик, стратегічний ризик.

З огляду на вищезазначене, в умовах об'єктивного існування ризику виникла потреба в певному механізмі, який дає змогу врахувати останній під час прийняття управлінських рішень, – ризик-менеджмент. Ризик-менеджмент – це сукупність методів, прийомів і заходів, що дають змогу певною мірою прогнозувати настання ризикових подій та вживати заходів щодо виключення негативних наслідків настання таких подій [2, с. 153].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення теоретико-методологічних основ оцінювання банківських ризиків зробили провідні вітчизняні вчені В.В. Бобиль [3], В.В. Вітлінський [4], Ж.М. Довгань [5], Л.О. Примостка [6], Т.О. Тодоренко [7] та інші. Але поза їхньою увагою залишаються питання щодо ідентифікації та оцінювання ризику інновацій у банківській сфері.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних підходів щодо ідентифікації та оцінювання інноваційного ризику в банківській діяльності.

Результати дослідження. Сьогодні значна кількість даних про клієнтів є у банків. Більш швидка, більш дешева обчислювальна потужність, що дає змогу банкам, наприклад, проводити оплату за допомогою соціальних мереж і платформ online-сервісів, може вплинути на прийняття рішень з управління ризиками. Доступ до зовнішніх, неструктурованих даних пропонує істотний позитивний аспект не тільки для кращих рішень відносно кредитного ризику, але також і для дистанційного виявлення відхилень і передбачення експлуатаційних втрат. Концептуальні засади структури управління ризиками, процесу оцінки ступеня ризику і ключових компонентів розвитку структури управління ризиками викладені досить докладно у працях В.В. Вітлінського [4]. На рисунку 1 наведена система впровадження інноваційного ризик-менеджменту, яка дає можливість банку подолати зміни зовнішнього середовища.

На рисунку 2 представлені 12 регістрів ризику, але їх кількість може бути збільшена залежно від типу банку

Рис. 1. Система впровадження інноваційного ризик-менеджменту

Джерело: розробка авторів [8, с. 58]

і специфіки його роботи. Коло регістрів ми можемо назвати колесом ефективності моніторингу, що дає змогу наочно продемонструвати можливість виникнення всіх типів і підтипів ризику, а також всієї сукупності ризиків. Будь-яка незбалансованість може вплинути на показники роботи банку.

Інтернет-технології створили умови для ризиків, які виходять від потенційних кібершахраїв. Сума знятих кібершахраями коштів з електронних платіжних карт українців у 2016 році порівняно з 2015 роком збільшилася в 4 рази – до 339,13 млн грн. [9]. У результаті несанкціонованих переказів грошей страждає насамперед бренд банку, незважаючи на те, що банк надавав клієнтам рекомендації і попередньо налаштоване програмне забезпечення.

Під час дослідження сутності банківських ризиків було встановлено, що найбільш вагомим, який віддзеркалює причини виникнення інноваційного ризику, є операційний. Це потенційний ризик для існування банку, що виникає через недоліки корпоративного управління, системи внутрішнього контролю або неадекватність інформаційних технологій і процесів обробки інформації з погляду керованості, універсальності, надійності, контрольованості і безперервності роботи [1].

В. Коваленко у науковій монографії [8, с. 42] визначила види банківських ризиків, які за їх перетину впливають на виникнення інших ризиків, зокрема інноваційного (рис. 3).

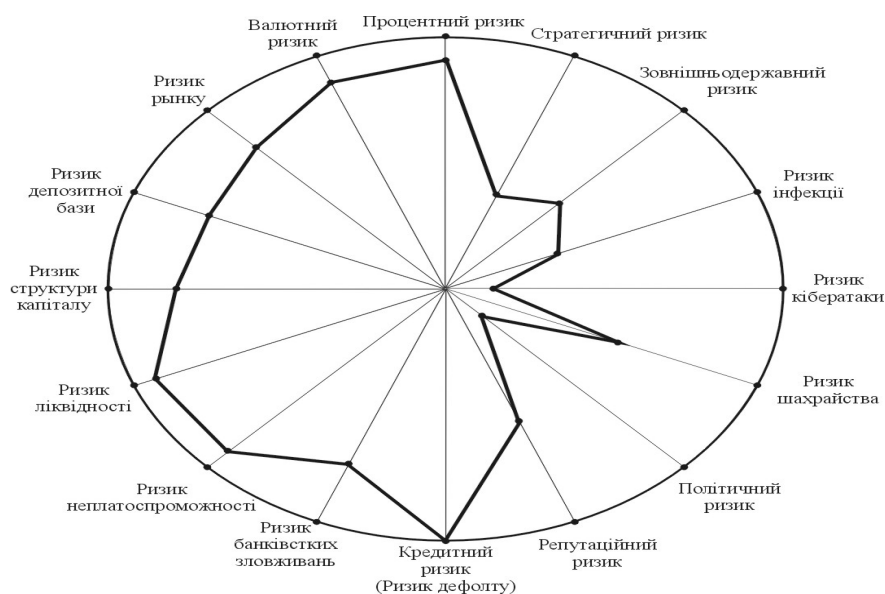

Рис. 2. Регістри моніторингу виникнення ризиків, пов'язаних з інноваційною діяльністю банків

Джерело: розробка автора [8, с. 60]

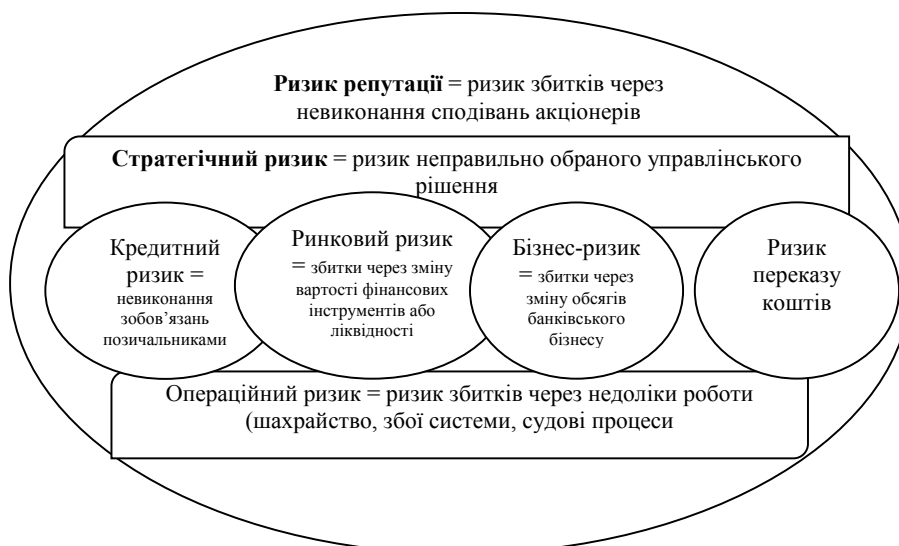

Рис. 3. Основні типи ризиків та їх часткове перетинання

Джерело: систематизовано авторами за матеріалами [8, с. 42–43]

Відповідно до Базеля II, операційний ризик містить у собі стратегічний, юридичний, репутаційний і має бути врахований під час розрахунку нормативу адекватності регулятивного капіталу [10; 11; 12, с. 32]. В Інструкції «Про регулювання діяльності банків України» норматив адекватності регулятивного капіталу визначається як відношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику. Норматив встановлюється для запобігання надмірному перекаданню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку [13].

Сьогодні НБУ операційний ризик враховується під час визначення рейтингу банку за рівнем фінансової стійкості на основі запровадження удосконаленої методики CAMELSO, за якою сьомий компонент «О», операційний ризик – Operational Risk (O) – здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиком з метою недопущення/мінімізації фінансових втрат внаслідок реалізації ризиків [14]. Проте зазначена методика дає змогу оцінити тільки кількісні параметри операційного ризику за експертною оцінкою, яку можна вважати суб'єктивною.

Слід зазначити, що останнім часом операційний ризик зріс і матеріалізувався у значних втратах, що пов'язано також зі впровадженням складних інноваційних систем дистанційного банкінгу, зростаючою часткою присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі, ускладненням бізнес-моделей ведення банківського бізнесу, а тим самим – потребою створення нових моделей функціонування банків нового покоління. Науковці і практики вважають, що 15–20% сукупного операційного ризику пов'язані з інноваційною діяльністю банків [8, с. 144].

Базель II пропонує три підходи до вимірювання величини операційного ризику, а саме:

- метод базових індикаторів (Basic Indicator Approach, BIA);
- стандартизований підхід (The Standardized Approach, TSA);
- підхід поглиблених вимірів (Advanced Measurement Approach, AMA) [10; 11; 12, с. 32].

Для банку є положення самостійного вибору розрахунку величини операційного ризику.

Під час використання методу базових індикаторів (BIA) операційний ризик розраховується за формулою:

$$ORC = \alpha \times GI, \quad (1)$$

де ORC – операційний ризик;

α – 15% – фіксоване значення, встановлене Базельським комітетом;

GI – середньорічний валовий чистий дохід за останніх три роки.

Слід звернути увагу на те, що BIA є більш складним та передбачає поділ банком власних бізнес-ліній на вісім позицій, для яких встановлені різні коефіцієнти β з урахуванням рівня їх ризиковості (табл. 1).

Проведені розрахунки за методом BIA, засвідчили, що можливі втрати банківської системи України від операційного ризику можуть становити 52 733 млн. грн. станом на 01.01.2018 р., або 8,64% від регулятивного капіталу (табл. 2).

Застосування другого стандартизованого підходу (TSA) відрізняється від попереднього (BIA) тим, що, окрім восьми бізнес-ліній, застосовується сім видів збитків при операційному ризику.

На підставі комбінування бізнес-ліній та типу збитку виникає певна матриця. Для кожної комбінації бізнес-лінії і типу збитку розраховується потреба в капіталі. Загальний обсяг потреби в капіталі для покриття операційного ризику розраховується як сума окремих вимог до капіталу за кожною комбінацією бізнес-лінії і типу збитку. Окремі автори вважають, що цей метод міг би відображати ризик банку якнайкраще [18, с. 91].

Третій підхід – альтернативний стандартизований метод (ASA) – дає більш точні результати та може бути використаний банком у разі доведення доцільності його використання регулятором. При цьому зазначена методика повинна буди опублікована на офіційному сайті банку [12, с. 34]. Сама по собі методика розрахунку капіталу під операційний ризик ідентична стандартизованій методиці (TSA), але включає тільки 2 види діяльності: комерційне кредитування і роздрібні послуги (операції з фізичними особами). За цими бізнес-процесами замість валового чистого доходу як індикатора ризику використовуються надані кредити (середнє значення за три роки), помножені на коефіцієнт 0,035, а значення β -коефіцієнтів для цих

Таблиця 1

Розподіл діяльності банків на бізнес-лінії

Вид банківської діяльності		Коефіцієнт β_i , %	
Інвестиційна діяльність банків	корпоративні фінанси	андерайтинг фінансових інструментів, послуги, пов'язані з андерайтингом, інвестиційний консалтинг	18
	торгівля і продаж	позиції, що відкривають за рахунок власних коштів, виконання функцій маркет-мейкера	18
Банківська діяльність	роздрібна банківська діяльність	банківське обслуговування фізичних осіб	12
	комерційна банківська діяльність	банківське обслуговування юридичних осіб	15
	платежі і розрахунки	здійснення платежів і розрахунків, надання кредитів, фінансового лізингу, гарантій, зобов'язань	12
	агентські послуги	–	18
Інша діяльність	управління активами, роздрібні брокерські послуги	–	15
		управління портфелем, частками у фондах колективного інвестування	12

Джерело: [17; 18, с. 88]

Таблиця 2

Розрахунок капіталу за методом ВІА на покриття операційного ризику банків України, млн. грн.

Показники	Станом на 01.01:				
	2014	2015	2016	2017	2018
Процентні доходи	129932	151257	136997	135462	124041
Процентні витрати	80 881	97 171	94 224	89 649	70 966
Чистий процентний дохід	49 051	54 086	42 773	45 813	53 075
Комісійні доходи	24 974	28 276	25 169	31 189	37 116
Комісійні витрати	3 975	4 889	5795	7166	9649
Чистий комісійний дохід	20 999	23 387	19 374	24 023	27 467
Результат від торговельних операцій	3 304	15511	861	-20 624	7331
Валовий чистий дохід	73 354	92 984	63 008	49 212	87 873
Середній дохід за три роки	–	–	76 449	68 401	66 698
Капітал на покриття операційного ризику, розрахований за допомогою методу ВІА	–	–	11 467	10 260	10 005
Регулятивний капітал	–	–	129 817	109 656	115 818
Втрати банківської системи України від операційного ризику, %	–	–	8,83	9,36	8,64

Джерело: розраховано авторами на підставі використання матеріалів [15; 16]

бізнес-процесів залишаються такими, як і для стандартизованої методики.

Відрахування капіталу на покриття операційного ризику за методом ASA щодо операцій із кредитування юридичних і фізичних осіб розраховується за такою формулою:

$$ORC_i = \beta_i \times m \times K_i \quad (2)$$

де ORC_i – розмір відрахувань із капіталу на покриття операційного ризику за операціями з фізичними та юридичними особами;

β_i – коефіцієнт для кредитних операцій з фізичними та юридичними особами;

m – 0,035 – встановлений коефіцієнт;

K_i – середнє значення виданих кредитів за три останні роки.

Альтернативний стандартизований метод (ASA) є досить простим, конкретизованим за видами діяльності і дає стабільні прогнози протягом бізнес-циклу. До того ж, для його розрахунку є необхідна інформація у фінансовій звітності банків України, що оприлюднюється (табл. 3).

Проведені розрахунки для банківської системи України за методом ASA засвідчили, що потреба в капіталі на покриття операційного ризику станом на 01.01.2018 р. становила 4836 млн грн., тобто в 2,1 раза менше порівняно з капіталом за методом ВІА (10 005 млн. грн.) (рис. 4).

За результатами проведеного дослідження можна дійти висновку про те, що в умовах економічної рецесії більш об'єктивну оцінку операційного ризику дає змогу отримати метод базових індикаторів ВІА, тоді як в умовах високих темпів зростання кредитного портфеля – метод ASA. Під час розрахунку ефективності впровадження інноваційних систем ДБО прийнято враховувати, що втрати від операційного ризику можуть досягати до 20% від загального операційного ризику банку [19].

Висновки. Виходячи із вищезазначеного, можна дійти висновку, що інноваційний ризик слід розглядати в системі операційного ризику як окремий складник. З погляду авторів, ризик банківських інновацій доцільно розглядати в широкому та вузькому сенсі. У широкому сенсі це ймо-

Розрахунок капіталу за методом ASA на покриття операційного ризику банківської системи України, млн грн.

Показники	Станом на 01.01:				
	2014	2015	2016	2017	2018
Комерційне кредитування	654146	727819	600351	454456	458190
Середнє значення за три роки	–	–	660772	594209	504332
З урахуванням коефіцієнта 0,15	98122	78867	99116	89131	75650
Надані кредити фізичним особам	145082	145792	97313	74252	92041
Кошти фізичних осіб	441892	422723	392642	427988	478565
Роздрібні послуги (операції з фізичними особами)	586974	568515	489955	502240	570606
Середнє значення за три роки			548481	498145	520934
З урахуванням коефіцієнта 0,12	70437	68222	65818	59777	62512
Комерційне кредитування + роздрібні послуги (з урахуванням коефіцієнтів)	168559	147089	164934	148908	138162
З урахуванням коефіцієнта 0,035	5900	5148	5773	5212	4836
Капітал на покриття операційного ризику, розрахований за допомогою методу ASA	5900	5148	5773	5212	4836

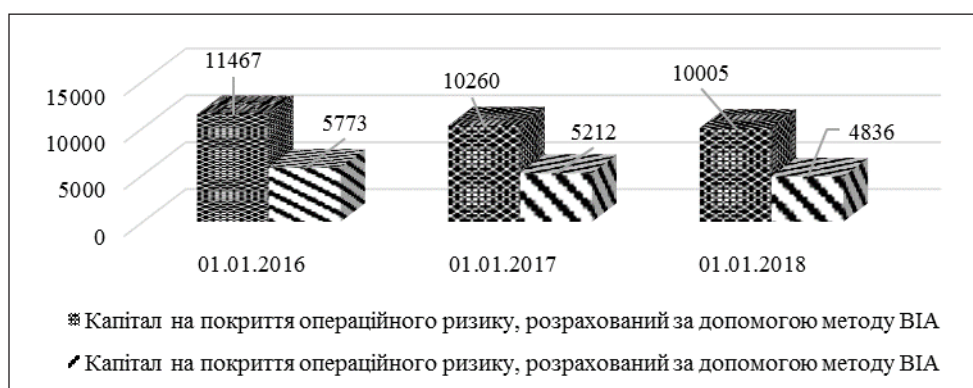

Рис. 4. Оцінка операційного ризику банківської системи України за методами BIA і ASA, млн грн.

Джерело: побудовано авторами

вірність виникнення збитку або недоотримання прибутку банком в умовах запровадження нових або удосконалених банківських продуктів та послуг, технологій, бізнес-процесів, які у тій чи іншій формі забезпечують фінансову стійкість функціонування банку.

У вузькому сенсі це ймовірність від'ємного відхилення очікуваного результату окремо взятої банківської інновації від запланованого результату за рахунок неточних вихідних даних або зміни поточної кон'юнктурної ситуації.

Вітчизняні банки найбільшою мірою чутливі до технологічних, кадрових та конкурентних чинників ризику банківських інновацій, які мають прояв на всіх етапах розвитку інноваційної діяльності.

В умовах посилення конкуренції на ринку банківських послуг, збільшення вимогливості клієнтів, зниження прибутковості традиційних операцій зростає роль ін-

новаційної діяльності українських банків і, як наслідок, визначення ступеня ризику банківських інновацій. Автором обґрунтовано, що ключовими чинниками, що впливають на ефективність інновацій для вітчизняних банків, є їх кадровий потенціал, рівень технологічного розвитку та ступінь тиску з боку конкурентів. З метою управління ризиком банківських інновацій банкам необхідно ранжувати ризик-чинники за ступенем їх впливу на фінансову стійкість банку. Тому доцільним є використання карти ризику банківських інновацій, яка дає змогу розподілити усі чинники за ступенем значущості на основі їх індексу ризику. Розуміння сутності ризику банківських інновацій, виявлення чинників, які спричиняють його виникнення, а також оцінювання масштабів можливих збитків дасть змогу керівництву банку побудувати процес управління цим видом ризику таким чином, щоб звести до мінімуму його негативний вплив.

Список використаних джерел:

1. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»: методичні вказівки, схвалені постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004. № 104. URL: <https://bank.gov.ua>.
2. Зверяков М. Управління фінансовою стійкістю банків: Підручник / М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, О.С. Сергєєва. К.: «Центр учбової літератури», 2016. 520 с.
3. Бобиль В.В. Фінансові ризики банків: теорія та практика управління в умовах кризи: [монографія] / В.В. Бобиль. Дніпропетр. нац. ун-т заліз. трансп. ім. акад. В.Лазаряна. Дніпропетровськ, 2016. 298 с.
4. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку / В.В. Вітлінський. К.: «Знання», 2000. 325 с.

5. Довгань Ж.М. Управління ризиками в банківських установах / Ж.М. Довгань // Світ фінансів. 2017. 2(11). С. 113–119.
6. Банківський менеджмент: інноваційні концепції та моделі : [монографія] / за заг. та наук. ред. проф. Л.О. Примостки. К.: КНЕУ, 2017. 380 с.
7. Тодоренко Т.Н. Теоретические основы классификации банковских рисков / Т.Н. Тодоренко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2015. №. 3. С. 172–181.
8. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: [монографія] / За ред. В.В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
9. Кибермошенники. УНИАН. URL: <http://economics.unian.net>.
10. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework – Comprehensive Version. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs128.htm>.
11. Implementation of Basel II: Practical Considerations. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs109.htm>.
12. Коваленко В.В. Банківський нагляд: Навчальний посібник / В.В. Коваленко. – Суми: УАБС НБУ, 2007. 262 с.
13. Про порядок регулювання діяльності банків України: інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01/page/>.
14. Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO: Рішення Правління НБУ від 01.11.2016 № 393. URL: <https://bank.gov.ua>.
15. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua>.
16. Показники фінансової звітності банків України. URL: <https://bank.gov.ua>.
17. Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk. URL: <http://www.bis.org>.
18. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах: монографія / за редакцією А.О. Єпіфанова, І.О. Школьник; [А.О. Єпіфанов, І.О. Школьник, П. Райхлінг та ін.]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. 261 с.
19. Лямин Л.В. Применение технологий электронного банкинга: риск-ориентированный подход / Л.В. Лямин. М.: КНОРУС; ЦИПСИР, 2011. 336 с.

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ИННОВАЦИОННОГО РИСКА БАНКОВ В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ БАЗЕЛЬСКОГО КОМИТЕТА ПО ВОПРОСАМ БАНКОВСКОГО НАДЗОРА

Аннотация. В статье рассмотрены научно-методические подходы к идентификации и оценке инновационного риска в деятельности отечественных банков, что обусловлено нестабильностью развития финансового рынка и усилением нарастающего отрицательного влияния системного риска. Авторами статьи предложено 12 регистров банковских рисков. При исследовании сущности банковских рисков было установлено, что наиболее весомым, отражающим причины возникновения инновационного риска, является операционный.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационный риск, риск-менеджмент, операционный риск, капитал банка, бизнес-процессы, международные стандарты.

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE INNOVATIVE RISK OF BANKS IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL STANDARDS OF THE BASEL COMMITTEE ON BANKING OBSERVATION

Summary. In this work there have been considered the scientific and methodological approaches to the identification and evaluation of innovation risk in the activities of domestic banks due to the instability of the financial market and the growing systemic risk negative impact. The authors propose 12 registries of bank risks. In this studying it was found that the most important risk is the operational risk.

Key words: innovation activity, innovative risk, risk management, operational risk, bank capital, business processes, international standards.